

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

KREDIT-IQTISOD FAKULTETI

“BANK ISHI” KAFEDRASI

R E F E R A T

**Mavzu: “TIJORAT BANKLARIDA KREDITLASH
JARAYONLARINI TASHKIL ETISH ASOSLARI”**

**Bajardi: KBI-70 guruhan talabasi
Ashirboev Yo.**

Tekshirdi: Xolmamatov F.

Bankning kreditlash jarayoni bu mijoz bankka ariza bilan murojaat etgan kun va ular orasida kredit shartnomasi imzolangan davrdan boshlab, to olingan ssudani so'ndirishgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladigan jarayondir. Kreditlash jarayoning boshlanishi mijoz va bank o'rtasida kredit munosabatlarining o'rnatilganlagini bildiradi. Ushbu jarayonda bank qarz oluvchidan istalgan hujjatni talab qilish huquqiga va ssuda berishdan avval, qarz oluvchining moliyaviy holatini batafsil o'rganib chiqib, uni kreditga qobil deb topgachgina unga ssuda berishi va ssuda so'ndirilishiga qadar uni doimiy monitoring qilib borishi zarur. Kreditlash jarayonining xorij tajribasi shuni ko'rsatadiki, Kreditlash jarayonida kredit siyosati talablaridan kelib chiqib, mijozning moliyaviy holatini aniq va ishonarli tahlil etilish va monitoringni to'g'ri tashkil qilish samarali natijalarga olib keladi.

Respublikamiz tijorat banklari kreditlash faoliyatini tashkil etishning huququy asosi bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan qabul qilingan bank faoliyatiga tegishli qonunlar, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, Vazirlar Maxkamasining qarorlari hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan qabul qilingan me'yoriy hujjatlari, tijorat banklari ichki me'yoriy hujjatlari va tartiblari to'plami hisoblanadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, "O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki to'g'risida", "Banklar va bank faoliyati to'g'risida", "Aktsiyadorlar jamiyati va ular huquqini himoya qilish to'g'risida", "Bank siri", "Aholi omonatlarini kafolatlash fondi to'g'risida"gi va boshqa qonunlarni keltirish mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 40 - moddasiga ko'ra, tijorat banklari yuridik shaxs bo'lib, ularning asosiy maqsadi foyda olishdir¹. Faqat etarli miqdorda foyda oladigan bankgina o'z aktsiyadorlariga dividend to'lashga, sarmoyani ko'paytirishga, faoliyat ko'lagini kengaytirishga, mijozlarga

¹ O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi Toshkent: -2003. –B. 300-308.

ko'rsatilayotgan xizmat turlarini ko'paytirishga, filiallar tarmog'ini kengaytirish bilan birga bozorda o'z mavqeini ko'tarish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Banklar aholidan omonatlarni jalg qilib, o'zi tavakkal qilib riskni o'z bo'yniga olgan holda jalg qilingan mablag'larni kredit va investitsiya amaliyotlariga yo'naltiradi. Fuqarolik kodeksining 765 va 785-moddalariga hamda "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonunning 39-moddasiga asosan banklar jalg qilingan omonat va boshqa mablag'larning to'laligicha saqlanishini va o'z vaqtida to'lanishini ta'minlashlari shart.²

Tijorat banklarida kreditlash jarayoni asosan quyidagi tamoyillar orqali amalga oshiriladi:

- ◆ qaytarilishi;
- ◆ foizligi;
- ◆ muddatliligi;
- ◆ maqsadliligi;
- ◆ ta'minlanganligi.

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni erkinlashtirish va isloh qilish siyosati iqtisodiyotning barcha tarmoqlari qatori bank tizimida ham keng ko'lamda amalga oshirilmoqda.

Kreditlash jarayonini tashkil etish, korxona va tashkilotlarning moliyaviy ahvolini tahlil qilish kabi masalalarni to'g'ri amalga oshirish kredit riski darajasini pasaytirishga, hamda bank kredit portfelini sifatini yaxshilanishiga ijobjiy ta'sir ko'rsatadi.

Tijorat banklari bank tizimining muhim bo'g'ini bo'lib, kredit resurslarning asosiy qismi shu banklarda yig'iladi, hamda bu banklar huquqiy va jismoniy shaxslarga o'zlarining jozibador xizmatlarini ko'rsatadilar.

² O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent: O'zbekiston, 1996 yil 25 aprel. O'zbekiston bank tizimini isloh qilish va erkinlashtirish bo'yicha qonunchilik hujjatlari to'plami. - Toshkent: O'zbekiston, 2003. -B. 30-46.

Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tilishi va uning rivojlanishi respublika tijorat banklarida kredit berishning me'yoriy bazasini tubdan o'zgartirishni talab etdi.

Tijorat banklarini kreditlash jarayonini tashkil etishdagi asosiy o'zgarishlarga "Bank tizimini yanada erkinlashtirish va isloh qilish borasidagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining 2000 yil 21 martdagি Farmoni asos bo'ldi. Bu Farmonga asosan kreditlash borasida tijorat banklarining mustaqilligini oshirish, kreditlash jarayonini kengaytirish va takomillashtirish masalalarini amalga oshirish ko'zda tutildi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir bankni siyosiy, iqtisodiy va ichki xususiyatlaridan kelib chiqqan holda faoliyat yuritishi amalda mustaqil bo'lishini talab etadi. Tijorat banklari shunga muvofiq o'zining mustaqil kredit siyosatini va kreditlash nizomini ishlab chiqishdi. Hozirgi kunda har bir tijorat banki kreditlash faoliyatini "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonunga, kredit siyosatiga va boshqa me'yoriy hujjalarga muvofiq amalga oshirmoqda. Bu esa barcha banklarning yagona umumiy me'yoriy hujjalasosida emas, balki mustaqil ravishda, o'z faoliyatining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, kreditlash jarayonini tashkil etishga imkoniyat yaratadi. Shundan kelib chiqqan holda, hozirgi kunda tijorat banklari kreditlash jarayonini tashkil etib, uni yildan-yilga takomillashtirib bormoqdalar.

Tijorat banklarini kreditlash jarayonini samarali tashkil etish uchun, birinchi navbatda, ularning kredit siyosatini ishlab chiqish lozim. Biz tijorat banklarining kredit siyosatini oldingi paragrifda ko'rib chiqdik.

Yuqoridagi me'yoriy hujjalarga asosan kreditlash jarayonini tashkil etish va zaruriy hujjalarni rasmiylashtirish, ya'ni kredit hujjalari to'plamini shakllantirish tartibi quyidagi bosqichlarga bo'linadi:

- a) kredit olish uchun arizalarni ko'rib chiqish va bo'lg'usi qarz oluvchi bilan suhbatlashish;
- b) qarz oluvchining kreditni olish qobilligini va ssudani berish bilan bog'liq riskni baholash;
- v) kredit foiz stavkasini belgilash;

g) kredit shartnomasini tayyorlash va imzolash.

Ushbu bosqichlar amalga oshirilgandan so'ng, kredit munosabatlari o'rnatiladi. Ayrim holatlarda mijozlarning kredit to'loviga layoqatlilikini chuqr tahlil qilinmasligi natijasida kredit riski kelib chiqishini inobatga olgan holda, bunday holatlar ro'y bermasligi maqsadida mijozlar moliyaviy ahvolini to'g'ri baholash lozim.

Tijorat banklari o'z mijozlari faoliyati to'g'risida doimiy axborotga ega bo'lishi, ularning kredit to'loviga layoqatlilikini, to'lov intizomini tahlil qilish va kreditlardan kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarga qarshi zaxiralar vujudga keltirili lozim. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan 1998 yil 9 noyabrda tasdiqlangan 242–sonli «Aktivlar sifatini tahlili tartibi va mumkin bo'lgan yo'qotishlarga qarshi zaxiralarni ishlatish» to'g'risidagi nizomga muvofiq amalga oshiriladi. Bund berilgan kreditlarning tasniflanishi va kredit riskini baholash yangi tartibi, kutilmagan yo'qotishlarga qarshi zaxiralar hisoblash, ushbu zaxiralarning ishlatilishini buxgalteriya hisobida aks ettirish lozim. Bankda zaxiralarni to'g'ri va aniq tashkil qilinganligi bank tomonidan kreditlar tasnifi aniq amalga oshirilganligini ko'rsatadi.

Kredit berish jarayonida kredit shartnomasi shartlarini bajarishga, qarz oluvchi olingan kreditdan samarali foydalanishiga, uni o'z vaqtida va to'liq qaytarishiga, kreditdan foydalanadigan butun davr mobaynida qarz oluvchi bilan yaqin aloqani saqlab turishi kerak. Shu maqsadda mijozning moliyaviy xo'jalik faoliyati, uning tuzilgan shartnomaga muvofiq mahsulot etkazib berish borasidagi o'z majburiyatlarini, ishlab chiqarish hajmlarini qanday bajarayotgani, behuda xarajatlar va yo'qotishlar kabilar ustidan har chorakda mijozning kredit qobiliyatini hisoblab chiqib, qarz oluvchi bo'yicha tutilgan maxsus yig'ma jildda bu malumotlarni yig'ib borish kerak. Bank har chorakda mijozning kredit qobiliyatini tahlil qilib, qarz oluvchining yig'ma jildida bu malumotlarni to'plab borishi va bankka berilgan garov holatini tekshirib turishi lozim.

Zaxiralarni to'g'ri tashkil qilinishi ma'lum bir risk kriteriyalarini belgilaydi. Ushbu kriteriyalardan kreditning to'rt guruhdan qaysi biriga tegishlilikini aniqlash

mumkin va albatta buning oqibatida ma'lum bir kutilmagan yo'qotishlarga qarshi zaxiralar tashkil qilinishini amalga oshirish lozim.

Tijorat banklari amaldagi me'yoriy hujatlarga muvofiq kredit portfeli sifatini muntazam ravishda tahlil qilib borish, har bir kredit bilan bog'liq risk darajasini sinflarga bo'lgan holda aniqlashi zarur.

Tijorat banklari investitsiyasi deganda, bir tomonidan tijorat banklarining barcha foyda olish maqsadida joylashtirilgan resurslari tushunilsa, ikkinchi tomondan bu joylashtirilgan mablag'larning muddati bo'yicha ajratilgan bir qismi tushuniladi.

Mikroiqtisodiy nuqtai nazardan banklarning iqtisodiy sub'ekt sifatidagi investitsiya faoliyati deganda, bankning investor sifatida bevosita yoki bilvosita foyda olish maqsadida o'z resurslarini qanchadir muddatga, real aktivlarni yaratish yoki shakllantirish yoki moliyaviy aktivlarni sotib olish uchun yo'naltirishi jarayonini tushunish mumkin.

Shu bilan birga tijorat banklarining investitsiya faoliyati ularning moliyaviy vositachi sifatidagi makroiqtisodiy vazifasini ham belgilaydi. Bunda banklar jamg'arma va omonatlarni investitsiyalarga transformatsiyasini amalga oshirib, xo'jalik sub'ektlarining investitsiyaviy talablarini qondiradi. Shuning uchun makroiqtisodiy nuqtai nazardan tijorat banklarining investitsiya faoliyati deganda iqtisodiyotning investitsiyaviy talablarini qondirishga yo'naltirilgan faoliyat tushuniladi.

Shunday qilib, tijorat banklari investitsiya faoliyati ikki tomonlama ko'rinishga ega. Banklarning iqtisodiy sub'ekt sifatidagi faoliyati bank daromadlarini oshirishga qaratilgan. Banklar investitsiya faoliyatining makroiqtisodiy samarasi butun jamiyat kapitali oshishiga olib keladi va bank qo'yilmalarining ishlab chiqarishga yo'naltirilganligini ifodalaydi.

Banklarning ishlab chiqarishga yo'naltirilgan investitsiyalari deganda ularning xo'jalik sub'ektlari kapitalida qatnashish (birlamchi bozorda ulush, pay, aktsiya va boshqa qimmatli qog'ozlarini sotib olish) orqali korxona va tashkilotlarni yaratish va rivojlantirish maqsadida mablag'larini joylashtirishi,

investitsiya kreditlari ajratishi ,investitsiya loyihalarini moliyalashtirishi (loyihaviy moliyalashtirish) tushuniladi.

Mikroiqtisodiy nuqtai nazardagi investitsiya faoliyatida banklar xo'jalik sub'ektlari ustav kapitaliga mablag'larini joylashtirib (birlamchi bozorda ulush,pay,aktsiya va boshqa qimmatli qog'ozlarni sotib olish) muassislik faoliyatini yuritadilar. Shuning uchun tijorat banklari investitsiya faoliyati butun iqtisodiyot investitsiya jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi.

Bizda spekulyativ qo'yilmalar bozori unchalik rivojlanmagan bo'lsada, bir narsani aytib o'tishimiz shart, fond bozori rivojlanishi bilan unda o'zining spekulyativ qo'yilmalari bilan agressiv investorlar ham ko'payib boradi. Spekulyativ operatsiyalar yuqori foyda yoki zarar olib kelishi mumkin,lekin iqtisodiyotni investitsiyalash masalalarida umuman qatnashmaydi.Shuning uchun ham etarlicha uzoq muddat davomida investitsiyaga bo'lgan talabni qondirishning kredit usuli muhim va ahamiyatliligicha qoladi. Shuning uchun ham banklarning investitsiya jarayonidagi ishtirokini o'rganganda , uning ikki tomonlama ko'rinishga ega ekanligini hisobga olish lozim.

Banklar investitsiya faoliyati ko'rsatkichlariga quyidagilar kiradi:

1. Tijorat banlari investitsiya resurslari hajmi;
2. Investitsiya resurslarining real bahosi indeksi;
3. Bank investitsiyalari hajmi;
4. Bank aktivlarida investitsion qo'yilmalarning ulushi;
5. Bank investitsiyaviy qo'yilmalarining tarkibiy ko'rsatkichlari;
6. Banklar investitsion faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlari (aktivlarning investitsiyalar hisobidan o'sishi,foydaning investitsiyalar hisobidan o'sishi);

7. Ishlab chiqarishga yo'naltirilgan mablag'larning moliyaviy aktivlarga yo'naltirilgan mablag'larga nisbatan daromadlilik ko'rsatkichlari;

Tijorat banklari investitsiya faoliyati shakllari. Tijorat banklari investitsiya faoliyati shakllarining klassifikatsiyasi investitsiyalarning turlari va shakllari,shuningdek bank faoliyatining o'ziga xosligiga bog'liq.

Mablag'larni joylashtirish ob'ektiga ko'ra bank investitsiyalarini real iqtisodiy aktivlar (real investitsiyalar) va moliyaviy aktivlar (moliyaviy investitsiyalar)ga ajratish mumkin. Ob'ekti bo'yicha bank investitsiyalarini yanada aniqroq shakllarga ajratish mumkin: investitsion kreditlarga qo'yilmalar, muddatli depozitlar, qimmali qog'ozlar, ko'chmas mulk, qimmatbaho metallar, mulkiy va intellektual huquqlar va boshqalar.

Qo'yilmalar maqsadiga ko'ra bank investitsiyalari to'g'ridan to'g'ri (investitsiya ob'ektini bevosita boshqarishga yo'naltirilgan) hamda portfel (foiz va dividendlar hamda aktivlar bozor bahosi oshishidan foyda olib keladigan) investitsiyalarga bo'linadi.

Xo'jalik faoliyatida ishtirokiga qarab bank qo'yilmalari korxona tashkilotlarni yaratish va rivojlantirishga yo'naltirilgan hamda banklarni xo'jalik faoliyatida ishtirok etishiga bog'liq bo'lмаган investitsiyalarga ajratiladi.

Investitsiya mablag'lari manbalariga ko'ra bankning o'z investitsiyalari (o'z mablag'lari hisobidan) hamda mijoz mablag'i hisobidan va topshirig'iga asosan amalga oshirilgan investitsiyalarga bo'linadi.

Tijorat banklari investitsiyalari shuningdek, risk darajasi, hududlar, tarmoqlar va boshqa ko'rsatkichlariga ko'ra tasniflanadi.

Banklarning real investitsiyalari. Tijorat banklari ishlab chiqarish sohasida faoliyat yuritmaganligi sababli, ularning real investitsiyalari ko'chmas mulk, qimmatbaho metallar, mulkiy va intellektual huquqlarga investitsiyalar, shuningdek, o'z moddiy – texnik bazasini shakllantirish va yuritishni o'z ichiga oladi.

Ko'chmas mulkka qo'yimalardan ularning bozor bahosi o'sishi va ijara to'lovi ko'rinishida daromad olish mumkin. Biroq, ko'chmas mulkka qo'yilmalar, etarlicha uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarini talab qiladi va ularning yirik banklarda bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

Ko'chmas mulk bozori uch asosiy segmentni o'z ichiga oladi: turar – joy binolari, xo'jalik yuritish ob'ektlari va er uchastkalari. Ularning har birida faoliyat yuritish o'ziga xos bilimlarni talab etadi va bank shtatida shu talabga javob bera

oladigan malakali mutaxassislar bo'lishini talab etadi.Bundan tashqari, bunday shakldagi qo'yilmalar likvidlik darajasini pasaytiradi.

Qimmatbaho metall va toshlarga qo'yilmalarni amalga oshirishdan bankning maqsadlari turlicha bo'lishi mumkin: bozor bahosining o'sib borishi, uzoq vaqt davomida o'z qiymatini yo'qotmasligi, shu bilan birga sug'urta zahirasi rolini bajarishi va hokazolar.

Qoidaga ko'ra qimmatbaho metall va toshlarga investitsiyalardan banklarning maqsadi qisqa muddat ichida daromad olish bo'lmaydi . Bu operatsiyalarni asosan etarli resurs bazasiga ega bo'lgan, shuningdek qayta baholanmagan va boshqa bozor bahosi aniq bo'limgan yuqori riskli aktivlarga investitsiya qilib, kelajakda yuqori daromad olish siyosatini yuritayotgan banklar amalga oshiradilar.Bu kabi banklarda muzeynikidan qolishmaydigan yirik badiiy kollektsiyalar mavjud bo'ladi.

Qimmatbaho metall va toshlarga qo'yilmalar ko'chmas mulkka nisbatan ancha likvidli aktiv hisoblanib, fors – major holatlarida tezroq sotilishi mumkinligi bilan ajralib turadi. Qimmatbaho metall va toshlar daromad keltirmaydigan aktiv hisoblanadi, biroq inqirozlar sharoitida ularning narxi o'sish tendentsiyasiga ega bo'ladi. Ko'chmas mulk ob'ektlarining tezkor sotilishi ularning qiymatini pasaytiradi.

Qoidaga ko'ra, real investitsiyalar bank umumiy investitsiyalari tarkibida juda kam ulushga ega bo'ladi. Banklar - moliya – kredit institutlari bo'lganliklari uchun ularga ko'proq moliyaviy investiitsiyalar xosdir.

Tijorat banklari moliyaviy investitsiyalari. Banklarning moliyaviy investitsiyalari qimmatli qog'ozlarga qo'yilmalar,boshqa banklardagi muddatli depozitlar, investitsion kreditlar, pay va ulushlarni o'z ichiga oladi. Fond bozorining asta - sekin rivojlanishi bilan qimmatli qog'ozlarga qo'yilmalarning ahamiyati oshib bormoqda: qarz majburiyatları (depozit sertifikatlari, davlat qimmatli qog'ozlari, yuridik shaxslar tomonidan emissiya qilinadigan boshqa qarz majburiyatları), ulushli qimmatli qog'ozlar (aktsiyalar), hosilaviy qimmatli qog'ozlar (derivativlar). Qimmatli qog'ozlarga qo'yilmalar bank mablag'lari

hisobidan (o'z investitsiya operatsiyalari), shuningdek mijozlar hisobidan va mijozlar topshirig'iga ko'ra (mijoz investitsiya operatsiyalari) amalga oshirilishi mumkin.

Investitsion kreditlar uzoq muddatli ssuda ko'rinishiga ega bo'lib, to'lovlilik,qaytuvchanlik,muddatlilik,maqsadlilik va ta'minlanganlik tamoyillari asosida taqdim etiladi. Bunda bank asosiy qarz va foizlarni qaytarib oladi, biroq, birgalikdagi xo'jalik faoliyatini amalga oshirmaydi. Shu bilan birga bu kreditlar boshqa kredit bitimlaridan o'ziga xos maqsadliligi,uzoq muddatliligi va yuqori riskliligi bilan ajralib turadi. Investitsiya risklarini kamaytirish maqsadida banklar investitsiya kreditlarini berayotganda quyidagi qo'shimcha shartlarni kiritishi mumkin:

1. Korxona aktsiyalari nazorat paketini qo'lga kiritish;
2. Davlat va boshqa banqlar kafolati bilan ta'minlash;
3. Yuqori likvidli garov bilan ta'minlash;
4. Korxona ustav kapitali ulushida ishtirok etish va hokazo;

Investitsion kreditlar uzoq muddatga berilganligi sababli , kreditga ariza yoki investitsiya loyihasini ko'rib chiqayotib, investitsiya riskini baholayotganda faqat mijozning kreditga layoqatliligi va kredit tarixi emas, shuningdek, korxona yoki tashkilot (mijoz) ning moliyaviy holati dinamikasini ham o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Aktsiya,pay va ulushlarda qatnashishning investitsion kreditdan farqli tomoni shundaki, bunda bank korxona ustav kapitali egalaridan hisoblanadi,moliyaviy yoki nomoliyaviy tashkilot muassisalaridan biri bo'ladi.

Korxona va tashkilotlarni yaratish va rivojlantirishga investitsiyalarning ikki turi mavjud:

- 1.boshqa korxonalar xo'jalik faoliyatiga qo'yilmalar;
- 2.bankning o'z faoliyatiga qo'yilmalar

Bankning boshqa tashkilotlar xo'jalik faoliyatiga qo'yilmalari ularni kapitalida ishtirok etish (kapitalni shakllantirish yoki kengaytirishda) orqali amalga oshiriladi.Ustav kapitalida aktsiyalar,ulush va paylarni sotib olish orqali tijorat

banklari korxona va tashkilotlar egalari (egalaridan biri)ga aylanadilar va qonuniy nuqtai nazardan aktsionerlar va korxona kapitali ishtirokchilari ega bo'lgan barcha huquqlarga ega bo'ladilar. Shuningdek banklar moliyaviy va nomoliyaviy kompaniyalar muassislari (muassislaridan biri) ga aylanishlari ham mumkin.

Banklar tomonidan shakllantiriladigan tashkilotlar asosan moliyaviy sohada xizmat ko'rsatadi:

1. Investitsiya fondlari va kompaniyalar
2. Brokerlik firmalari
3. Investitsiya maslahatchilari
4. Lizing va faktoring firmalari
5. Depozitar va kliring institutlari
6. Sug'urta kompaniyalar
7. Nodavlat pensiya fondlari
8. Xoldinglar
9. Moliyaviy guruhlar
10. Moliyaviy maslahat va axborot xizmatlari va boshqalar

Banklar korxona va tashkilotlar faoliyatida turli xil maqsatlarda ishtirok etishlari mumkin:

1. Investitsiyalar ustidan moliyaviy nazoratni o'rnatish;
2. Risklarni diversifikatsiyalash va bank biznesi foydaliliginini oshirish;
3. Bankning turli bozorlardagi holatini mustahkamlash maqsadida mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar, ta'sir hududini kengaytirish;
4. Moliyaviy shu'ba institutlarini tashkil etish orqali bankning mijoz va resurs bazasini kengaytirish;
5. Shu'ba va qaram xo'jaliklar kanallari orqali bank ixtiyoridagi pul oqimlarini kengaytirish va boshqalar.

Korxona va tashkilotlarni shakllantirish va rivojlantirishga qilingan investitsiyalar ishlab chiqarish va noishlab chiqarish hususiyatiga ega bo'lishi mumkin.

Ishlab chiqarishga investitsiyalar – investitsion kreditlarni taqdim etish yoki investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning boshqa usullari orqali amalga oshiriladi. Tijorat banklari investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda – kredit berish,aktsionerlik, ustav kapitalini shakllantirish yoki kengaytirishda ishtirok etish, lizing va boshqa shu usullar aralashmasi orqali amalga oshiriladi. Investitsiya loyihasini moliyalashtira turib, bank faqat foyda olibgina qolmasdan, balki pay va aktsiya paketlari (yoki balansdan tashqaridagi boshqaruvida qatnashish to'g'risidagi shartnomalar) orqali rasmiylashtirilgan huquqlaridan foydalanishi – tashkilot yaratilishi yoki rekonstruktsiya qilinishida ishtirok etishi mumkin. Investitsiya loyihasida bevosita ishtirok etish bankning umumiy strategiyani tanlashdagi qiziqishini, hamkorlikni kuchaytiradi va investitsiya loyihasi realizatsiyasiga har qanaqasiga yordam beradi.

Shu bilan bir qatorda aytib o'tishimiz kerakki, bankning ishlab chiqaruvchi tashkilotlar bilan investitsion aloqalari kuchayishining salbiy oqibatlari ham bo'lishi mumkin. Nomoliyaviy tashkilotlar mablag'larining banklar qo'lida jamlanib qolishi bank va korxonalar risklarini oshirishi, bank tizimi ishonchliligi va barqarorligini kamaytirishi mumkin. Shuning uchun ham amal qilayotgan qonunlar va normativ hujjatlarda banklarning xo'jalik faoliyatida ishtirok etishiga nisbatan bir qator chegaralar o'rnatilgan:

- Ishlab chiqarish, savdo va sug'rtta faoliyati bilan shug'ullanishga cheklovlar;
- Banklarning boshqa korxona va tashkilotlar ustav kapitalida ishtirok etishiga nisbatan o'rnatilgan chegaralar;
- Bir yuridik shaxsning bank kapitalidagi ulushiga nisbatan talablar;
- Kredit riski bilan bog'liq turli xil cheklovlar;
- Barcha xo'jalik sub'ektlariga nisbatan o'rnatilgan boshqa cheklovlar (antimonopol qoidalar,moliya – sanoat guruhlarida ishtirok etishga nisbatan o'rnatilgan boshqa cheklovlar);

Bankning o'z faoliyatiga investitsiyalari – bu uning moddiy – texnik bazasini rivojlantirish va tashkiliy tarkibni mukammallashtirishga qilingan

investitsiyalaridir. Bu qo'yilmalarning yo'nalishlari bank ular orqali nimalarga erishmoqchiligiga bog'liq. Bu kabi investitsiyalar yo'nalishlariga qarab quyidagi turlarga bo'linadi:

1. Bank faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan investitsiyalar (ular bank texnik bazasi, bank faoliyati tarkibiy tuzilishi takomillashtirilishi, mehnat sharoitlarining yaxshilanishi, personalni o'qitish, tadqiqotlarni amalga oshirish orqali bank ortiqcha harajatlarini qisqartirishga yo'naltirilgan);
2. Bank xizmatlarini kengaytirish va diversifikatsiya qilishga mo'ljallangan investitsiyalar (bu kabi investitsiyalar mijoz va resurs bazasini kengaytirish, bank operatsiyalari ko'lамини kengaytirish , yangi bank xizmatlarini amalga oshiradigan yangi bank bo'linmalarini tashkil etishni ta'minlaydi)

Bankni rivojlantirishga qilingan investitsiyalarning samaradorligi uning moliyaviy holati yaxshilanishi, yuqori reyting ko'rsatkichlariga erishishida ko'rindi. Bankning kapital qo'yilmalar rejasи ishlab chiqilayotgan jarayonda uning o'z faoliyatiga qilinayotgan investitsiyalari hajmi va tarkibi aniq texnik – iqtisodiy hisob – kitobga asoslanishi kerak.Bu kabi investitsiyalarning keragidan ortiqchasi likvidlikni pasaytirishi, bank daromadi va samaradorligini kamaytirishi mumkin.

Barcha investitsion faoliyatga ta'sir qiluvchi omillarni hisobga olgan holda investitsiyalashning optimal variantini tanlash uchun tijorat banklari tomonidan investitsiya siyosati ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullaeva Sh.Z. “Bank ishi” o’quv qo’llanma T. “Iqtisod-Moliya” 2010 y
2. Abdullaeva Sh.Z., Qoraliev T.M., Ortikov U.D. “Bank resurslari va ularni boshqarish”. Monografiya./ –T.: “Iqtisod-Moliya” 2009.-104b.
3. Abdullaeva Sh.Z., Safarova Z.B. “Tijorat banklarining moliyaviy resurslarini boshqarish”. T: “Iqtisod-Moliya”.2007. -200 b.
4. Abdullaeva Sh.Z., Omonov A.A. “Tijorat banklari kapitali va uni boshqarish”. O’quv qo’llanma./ –T.: “Iqtisod-Moliya” 2006.-120b.
5. Abdullaeva Sh.Z., Qoraliev T.M., Ortikov U.D. “Bank resurslari va ularni boshqarish”. Monografiya./ –T.: “Iqtisod-Moliya” 2009.-104b.
6. Abdullaev Yo.A., Qoraliev T.M., va boshqalar “Bank ishi”. O’quv qo’llanma - B.M.: T.: “Iqtisod-Moliya”, 2009. - 576 b.
7. Лаврушин О.И. Банковское дело: учебник. 2-е изд. Перераб. и доп. / – М.: Финансы и статистика, 2008. - 594с.